

O ADAPTACJI MORFOLOGICZNEJ NAJNOWSZYCH ZAPOŻYCZEŃ W JĘZYKU POLSKIM I SŁOWEŃSKIM

ANNA STEFAN

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Łódź, Polska, anna.stefan@uni.lodz.pl

Abstrakt W ostatnich latach obserwuje się tendencję do poddania kultury i języka silnym wpływom obcym. Importowanie nowych słów jest stałym procesem zachodzącym w obszarze ciągle ewoluującego systemu językowego. Języki polski i słoweński wypracowują własne modele asymilacji zapożyczanego słownictwa. Jednym z elementów adaptacji morfologicznej zapożyczanych leksemów jest ustalenie ich rodzaju. Celem artykułu jest pokazanie wybranych problemów w procesie asymilacji nowego słownictwa obcego do polskich i słoweńskich zasad gramatycznych oraz wskazanie ewentualnych różnic i podobieństw w tym zakresie w obu językach. Analizie poddano grupę rzeczowników obcych zakończonych na samogłoskę, por. np. slń. *smoothie/smuti*, *kari/curry*, pol. *smoothie*, *curry*.

Słowa klucze:
nowa leksyka,
zapożyczenia,
rodzaj
gramatyczny,
asymilacja
morfologiczna,
deklinacja

THE MORPHOLOGICAL ADAPTATION OF NEW LOANWORDS IN POLISH AND SLOVENIAN LANGUAGES

ANNA STEFAN

University of Lodz, Faculty of Philology, Lodz, Poland, anna.stefan@uni.lodz.pl

Abstract Today, there is a tendency to subject culture and language to strong foreign influences. Importing new words is a constant process in the area of an ever-evolving language system. The Polish and Slovenian languages have their own models for the assimilation of borrowed vocabulary. One of the elements of morphological adaptation of borrowed lexemes is determining their type. The aim of this article is to present selected problems in the process of assimilation of new foreign vocabulary to Polish and Slovenian grammar rules and to indicate possible differences and similarities in this respect in both languages. A group of foreign nouns ending in a vowel was analyzed, cf. e.g., slov. *smoothie/ smuti, kari/ curry*, pol. *smoothie, curry*.

Keywords:
new lexis,
loanwords,
grammatical
gender,
morphological
assimilation,
declension

1 Wstęp

Współcześnie obserwuje się tendencję do poddania kultury i języka silnym wpływom obcym. Oddziaływanie to jest związane z naturalnymi kontaktami międzynarodowymi i międzykulturowymi i przenika na wszystkie poziomy komunikacji. Importacja nowych słów jest stałym procesem zachodzącym w obszarze ciągle ewoluującego systemu językowego. Języki polski i słoweński wypracowują własne modele asymilacji zapożyczanego słownictwa. Jednym z elementów adaptacji morfologicznej przejmowanych leksemów jest ustalenie ich rodzaju.

Kategoria rodzaju jest kategorią nominalną silnie związaną z kategorią przypadku, gdyż ustalenie rodzaju gramatycznego determinuje paradygmat odmiany. Wśród badaczy słoweńskich zajmujących się tą kategorią można wskazać J. Toporišiča (2004) czy A. Vidovič Muhę (2019); natomiast z polskich autorów M. Kucalę (1978), R. Laskowskiego (1985) czy Z. Zaron (2004).

Celem artykułu jest pokazanie wybranych problemów w procesie asymilacji nowego słownictwa obcego do polskich i słoweńskich zasad gramatycznych oraz wskazanie ewentualnych różnic i podobieństw w tym zakresie w obu językach. Materiał badawczy stanowi grupa rzeczowników kulinarnych zakończonych na samogłoskę, por. np. slń. *smoothie/ smuti, kari/ curry*, pol. *smoothie, curry*. Wyrazy te wyekscerpowano ze *Słownika nowszego słownictwa języka słoweńskiego* (dalej SNB) i wprowadzono do korpusu GigaFida (<http://www.gigafida.net>), aby sprawdzić ich formy odmienne. Następnie tak samo przeanalizowano ich polskie odpowiedniki w internetowym Korpusie Języka Polskiego PWN (sjp.pwn.pl/korpus, dalej KJP). Zarówno w polskiej, jak i słoweńskiej nauce brak prac porównawczych w tym zakresie.

Analizę form odmiany poprzedzają rozważania dotyczące terminu zapożyczenia oraz krótki opis leksyki kulinarnej, a także przegląd definicji kategorii rodzaju w obu językach. W języku słoweńskim obserwuje się konsekwentne odmienianie analizowanych leksemów zgodnie z 1. typem deklinacyjnym męskim z rozszerzeniem tematu o *-j*, por. np. *kuki -ija, tiramisu, -uja*. W języku polskim obce rzeczowniki kulinarne zakończone na samogłoski *-e, -i/ -y, -o, -u*, należą do grupy indeklinabiliów, por. np. *chili, sushi, tofu*. Procesy rozwojowe dotyczące fleksji rzeczowników zapożyczonych przebiegają w języku polskim i słoweńskim różnie i z różnym nasileniem.

2 Zapożyczenia i nowa leksyka

2.1 Uwagi ogólne

Żaden język, żadna kultura nie funkcjonują w izolacji, dlatego zapożyczanie wyrazów towarzyszy każdej kulturze. Język i kultura są stale poddawane silnym wpływom obcych związanych z naturalnymi kontaktami międzynarodowymi i międzykulturowymi, które przenikają na wszystkie poziomy komunikacji – od przejmowania pewnych wzorców językowych zachowań po wprowadzanie obcych struktur składniowych oraz leksemów i związków frazeologicznych nazywających nowe dla danej kultury zjawiska i desygnaty (Siuciak 2013: 39). Wśród zapożyczeń językowych najliczniejsze i najbardziej typowe pozostają pożyczki leksykalne.

2.1.1 Definicja zapożyczenia w języku polskim

Językoznawcy słoweńscy i polscy podobnie wyjaśniają termin ‘zapożyczenie’. Przez wyraz zapożyczony rozumie się najczęściej wyraz przejęty z innego języka wraz z jego formą i znaczeniem. Takie jednostki (zapożyczenia leksykalne – proste i złożone) są umieszczane w słownikach wyrazów obcych oraz w słownikach ogólnych danego języka wraz z informacją o ich pochodzeniu (por np. Markowski 1999, 2018). Termin ‘zapożyczenie’ odnosimy do języka, do przejmowania przez język obcych słów; wyrażeń, struktur. Język polski charakteryzuje stosunkowo duża łatwość przyswajania wyrazów obcych. Oznacza to, że dość szybko wyrazy zapożyczone tracą w świadomości przeciętnych użytkowników znamię obcości. Wyróżniamy tym samym zapożyczenia dobrze przyswojone, o zatartych już cechach obcości, i zapożyczenia synchronicznie obce, czyli takie, których obcość jest wciąż widoczna dla niespecjalistów, por. szkoła i collège (Bańko 2016: 17).

Ze względu na kryterium przedmiotu zapożyczenia dzieli się na:

- zapożyczenia właściwe – to wyrazy obce przejęte razem ze znaczeniem (ewentualnie z uproszczoną wymową i pisownią), np. (wl.) *bryndza*, (fr.) *prodiż*;
- zapożyczenia strukturalne, czyli kalki, będące dokładnymi odwzorowaniami obcych konstrukcji, np. (ang. *no matter*) ‘nie ma sprawy!’;
- zapożyczenia semantyczne, polegające na przejściu tylko znaczenia wyrazu, które uzupełnia znaczenia już znane, np. polski czasownik *korespondować*

‘prowadzić korespondencję’ jest współcześnie używany także w znaczeniu ‘odpowiadać czemu, być odpowiednim’ (pod wpływem angielskiego *to correspond*);

- zapożyczenia sztuczne, czyli wyrazy danego języka utworzone z obcych morfemów (leksykalnych i słowotwórczych), np. *logopedia*, *kserokopia*. Pożyczenia sztuczne mogą mieć w swoim składzie cząstki różnojęzyczne, np. *autokar*. Wyrazy tego typu nazywamy hybrydami (NSPP 1999:1773).

2.1.2 Zapożyczenia w literaturze słoweńskiej

W *Zasadach ortografii słoweńskiej (Slovenski pravopis*, dalej SP) J. Toporišič podaje, że „glede besed in besednih zvez noben jezik ni samozadosten. Tudi slovenščina jih prevzema iz drugih jezikov, knjižni jezik pa jih poleg tega dobiva še iz narečij. Take besede in besedne zveze imenujemo prevzete” (SP 2001: §161).

W *Gramatyce słoweńskiej* autor doprecyzowuje, że „prevzete besede so tiste besede, ki so prišle v slovenski jezik iz tujih jezikov in niso dediščina praslovianščine ali slovenščine. Starejša izraza za pojem prevzeta občna beseda sta tujka in izposojenka (Toporišič 2004: 131).

W zależności od stopnia dostosowania przejmowanych słów do zasad języka słoweńskiego wyróżnia się ich rodzaje:

- zapożyczenia właściwe (slń. *izposojenke*) – są dostosowane do słoweńskiego języka literackiego w zakresie fonetyki, zapisu, morfologii i składni, np. *kultura*, *pica*,
- wyrazy obce (slń. *tujke*) – są przystosowane do słoweńskiego (w zakresie wymowy i składni, ale zachowują oryginalną pisownię), np. *peugeot* [peżo], *rafting*;
- cytaty (slń. *citatne besede*) – słowa, które w żaden sposób nie są przystosowane do słoweńskiego języka literackiego (zachowują obcą wymowę, zapis i właściwości gramatyczne), np. *first lady*, *ski open*, *citybike* (Ibidem: 131-132).

2.2 Nowa leksyka

Napływające nowe słowa i zwroty pochodzą z różnych dziedzin, wśród których należy wymienić nowości technologiczne, Unię Europejską, gospodarkę, medycynę, narkotyki, muzykę, modę, duchowość, odżywianie oraz tożsamość seksualną i płciową (Kern 2016). Słownictwo kulinarne przedstawione w niniejszym tekście jest związane z szeroko pojętym odżywianiem, ponieważ „(...) prehrana je ena od temeljnih kulturnih dobrin in sodi med najbolj univerzalna področja človekovega bivanja. Prav univerzalnost ter vsakodnevna in življenjska pomembnost hrane nam ponujata možnost, da spremljamo in primerjamo pojavljanje in rabo prevzete leksike v različnih funkcijskih zvrsteh jezika in v daljšem časovnem intervalu” (Bizjak, Dobrovoljc 2010: 93)

Słownictwo kulinarne rozwijało się na przestrzeni wieków pod wpływem różnych języków i kultur. W języku słoweńskim ze względu na jego dzieje historyczne, polityczne i kulturowe należy przypomnieć kilkusetletni wpływ języka niemieckiego (por. np. *župa*, *kofo*). Po upadku dynastii Habsburgów i utworzeniu wspólnego państwa jugosłowiańskiego widoczne są wpływy z języków słowiańskich (np. zastąpienie *kofo* słowiańskim *kava*, *ajvar*, *čevapčiči*). Ze względu na sąsiedztwo Włoch obecne jest słownictwo włoskie (por. np. *pica*, *tortelini*). Równocześnie kuchnia słoweńska nie pozostała obojętna na wpływ języka francuskiego, który odgrywa ważną rolę w sferze kulinariów na kontynencie europejskim i poza jego granicami (np. *pommes frites*, *frappe*).

W języku polskim słownictwo kulinarne również jest odzwierciedleniem losów polityczno-historycznych Polaków. Od wczesnego średniowiecza aż do XIX w. napływały przede wszystkim latynizmy (por. np. *apetyt*, *dieta*, *spirytus*). Długą historię mają również zapożyczenia francuskie, których szczyt przypadł na okres XVI-XVIII w. (por. np. *bagietka*, *sos*, *zupa*). Od XVI w. (głównie za sprawą przyjazdu do Polski królowej Bony) wyraźną grupą stały się zapożyczenia z języka włoskiego (por. np. *włoszczyzna*, *pomidor*, *sałata*, *tort*). W przypadku leksyki kulinarnej zauważalny jest również wpływ języków sąsiadujących, np. niemieckiego (por. np. *brytfanna*, *cytryna*, *cukier*) czy czeskiego (np. *kuchnia*).

Współcześnie w obu językach bogatą listę stanowią zapożyczenia z języka angielskiego, por. np. w słoweńskim *sendvič*, *hamburger*, *cocktail/koktajl*. W języku polskim poza tymi wymienionymi (ale zapisanymi *sandwich*, *koktajl*), jeszcze m.in. *grill*, *hot dog*, *lunch*, *teflon*, *tost*. W obrębie słownictwa kulinarnego spotykamy dużą liczbę internacjonalizmów, co spowodowane jest modą na pewne potrawy czy napoje spożywane w wielu krajach. Wyrazy te mają podobną formę i brzmienie w wielu językach oraz wyrażają tę samą lub zbliżoną treść (Bazył 2020).

2.2.1 Leksyka kulinarna

Dzisiejsze słownictwo kulinarne pozostaje pod wpływem języków romańskich (zwłaszcza włoskiego i francuskiego) oraz germańskich (przede wszystkim angielskiego). W SNB odnotowano 83 rzeczowniki kulinarne, które zostały przejęte głównie z języków:

- włoskiego, np. *bageta*, *ciabatta/čabata*, *mozzarella/mocarella*, *pecorino/pekorino*, *pelat*, *piceta/pizzeta*, *rukola*, *špagetarija/špageterija*, *tartufata*;
- francuskiego, np. *chardonnay/šardone*, *fondi/fondue*, *klementina*, *magdalenica*, *mousse/mus*, *somelje/sommelier*, *tapenada*, *terina*;
- hiszpańskiego, np. *gaspačo/gazpacho*, *paelja/paella*, *tapas*;
- angielskiego, np. *burger*, *cheeseburger/čizburger*, *dresing/dressing*, *fast food/fastfood*, *mafin/muffin*;
- niemieckiego, np. *basmati*, *milka*, *misli/muesli*, *limeta* (Stefan 2021).

W niniejszym tekście skupiono się na grupie kilkunastu rzeczowników kulinarnych, które kończą się na samogłoskę. Należą do nich rzeczowniki: *basmati -ja*, *čili -ja*, *fondi/fondue -ja*, *kari/curry -ja*, *kuki/cookie -ja*, *liči -ja*, *maskarpone/mascarpone -ja*, *misli/muesli -ja*, *mutsu -ja*, *naši/nashi -ja*, *noni -ja*, *podmeni/podmenu -ja*, *smuti/smoothie -ja*, *suši -ja*, *šardone/chardonnay -ja*, *tiramisu -ja*, *tofu -ja*, *vegi -ja*.

2.3 Kategoria rodzaju na tle słowiańskim

Wszystkie języki słowiańskie (z wyjątkiem bułgarskiego i macedońskiego) należą pod względem budowy gramatycznej do typu fleksyjnego języków, charakteryzującego się m.in. rozbudową (na płaszczyźnie morfologicznej) kategorii nominalnych i werbalnych, tworząc mozaikę stosunkowo skomplikowaną, a na płaszczyźnie morfonologicznej bogatym systemem alternacyjnym, to jednak każdy z nich

wykształcił swój własny system gramatyczny, a w tym i deklinacyjny, w oparciu o rozwój nieco odmienny, charakterystyczny dla danego języka (Mieczkowska 2003: 32-33).

Kategoria rodzaju w polszczyźnie była traktowana przez badaczy jako kategoria gramatyczna, przy czym tę ‘gramatyczność’ rozumiano różnie: fleksyjnie, składniowo oraz wieloaspektowo (Zaron 2004: 21). Jak podaje H. Dalewska-Greń (2002: 243):

„rodzaj jest kategorią selektywną, syntaktycznie niezależną dla rzeczowników, natomiast fleksyjną, syntaktycznie zależną dla pozostających w związku zgody z rzeczownikiem form przymiotnikowych i czasownikowych, por.:

książka – ciekawa, była, książki – ciekawe, były
zsztyt – kolorowy, był, zsztyty – kolorowe, były
chłopiec – wysoki, był, chłopcy – wysocy, byli?

Podobnie pisze J. Toporišič w *Gramatyce słoweńskiej* (2004: 266).

„Spol je lastnost samostalniške besede, ki od pridevniške in pregibne povedkovniške besede (deloma tudi samostalniške) zahteva oblikovno istovetnost, npr. *hiša ž, lep -a -o > lepa hiša (...)*. Spole pozna slovenski jezik 3: moškega, ženskega in srednjega”.

Dla języków słowiańskich charakterystyczne jest duże podobieństwo w zróżnicowaniu rodzajowym rzeczowników w liczbie pojedynczej i znaczne rozbieżności w liczbie mnogiej. Wszystkie języki słowiańskie (w obrębie łączliwości z przymiotnikiem) rozróżniają trzy rodzaje w liczbie pojedynczej: męski, żeński i nijaki. Zdecydowana większość języków słowiańskich (z wyjątkiem bułgarskiego i macedońskiego) wyróżnia w obrębie rodzaju męskiego dwie klasy rzeczowników: żywotne vs. nieżywotne. W paradygmacie pluralnym wyrażen przymiotnikowych opozycje rodzajowe znacznie różnicują języki słowiańskie, por. np. slń. N pl: *ti koraki* (m) vs *te žene* (f) vs *ta leta* (n). W języku słoweńskim, który zachował paradygmat dualny, w N i A występuje neutralizacja rodzaju żeńskiego i nijakiego, por. N-A du: *ta koraka* (m) vs. *ti ženi* (f) / *leti* (n) (Dalewska-Greń 2002: 246). W języku polskim w liczbie mnogiej realizowana jest opozycja dwu rodzajów: męskoosobowego i niemęskoosobowego.

Z. Zaron (2004: 10) podsumowuje rozważania o kategorii rodzaju następująco:

„To między innymi na kategorii rodzaju (obok kategorii przypadku i liczby) budowana jest poprawność gramatyczna wypowiedzi. Wszystkie te kategorie są ze sobą powiązane, o czym świadczy reprezentujący je jeden morfem gramatyczny – fuzyjna końcówka rzeczownika”.

Niemożliwe jest zatem rozpatrywanie kategorii rodzaju bez uwzględnienia pozostałych dwóch kategorii.

2.4 Rodzaj rzeczownika

Rzeczownik jako część mowy ma stały rodzaj gramatyczny, odmienia się natomiast przez przypadki i liczby. Przez stały rodzaj gramatyczny rozumie się przysługiwanie każdemu rzeczownikowi w liczbie pojedynczej jednego z trzech rodzajów: męskiego (w języku polskim męskoosobowego, męskozwierzęcego i męskorzeczowego), żeńskiego i nijakiego. Warunkiem wyjściowym trafnego przyporządkowania leksemów należących do tej części mowy odpowiednim modelom deklinacji rzeczownikowej jest ustalenie ich rodzaju (Jadačka 2005: 16).

Wstępnej selekcji można dokonać na podstawie zakończeń wyrazów, por. w obu językach:

- a) leksemy mające w wygłosie spółgłoskę (w polskim twardą oraz *-dz*, *-j*) są najczęściej rodzaju męskiego, por. np. pol. *herb, plac, pokój*, słń. *korak, frizer, prijatelj*;
- b) leksemy na *-a*, *-i* są zwykle rodzaju żeńskiego, por. pol. *aktorka, babcia, bogini*, słń. *punca, žena*;
- c) leksemy na *-e*, *-o*, (w polskim także *-ę* i *-um*) są najczęściej rodzaju nijakiego, por. *bezkrólewie, motto, ciełe, forum*, słń. *okno, polje*.

2.5 Rzeczowniki nieodmienne

Na tle niezwykle złożonej fleksji rzeczowników polskich przejawiającej się m.in. w dużej liczbie paradygmatów wzorcowych i skomplikowaniu kryteriów ich konstruowania szczególnie wyraziste stają się wszelkie przypadki redukcji odmiany. Główną przeszkodą utrudniającą włączenie rzeczownika do odpowiedniego modelu deklinacyjnego jest jego budowa. Taką budowę mają

najczęściej rzeczowniki pospolite, na ogół zapożyczone, wśród których można wyróżnić m.in. te zakończone na:

- a) (fonetyczne) -ü: *ecu, menu*;
- b) (fonetyczne) -u: *emu, tabu*;
- c) (fonetyczne) -o akcentowane: *bordeaux* [bordo], *tableau* [tablo];
- d) (fonetyczne -e akcentowane: *foyer* [flaje], *puree*;
- e) -i: *martini, salami, sushi* (Ibidem: 36).

Nieodmienne zapożyczenia na ogół mają charakter cytatów obcojęzycznych lub wyrażeń o wstępnym stopniu adaptacji; zachowują pisownię języka, z którego zostały zapożyczone (np. *attaché, macho, sushi*) oraz wymowę zbliżoną do wymowy języka pochodzenia i oczywiście zachowują stałą, niezmienną postać, występując w różnych funkcjach zdaniowych (Krzyżanowski 2013: 179-180).

2.6 Rzeczowniki odmienne

Wyrazy odmienne są zbudowane z dwóch części: tematu i końcówki. Temat, który jest nośnikiem znaczenia przedmiotowego, w toku odmiany się nie zmienia, natomiast końcówka, która jest nośnikiem znaczenia gramatycznego, się zmienia. Poszczególne odmienne części mowy dzielą się według wzorców morfologicznych lub paradygmatów. W języku słoweńskim, tak jak i w polskim, paradygmat odmiany jest zależny od rodzaju rzeczownika; „sklanjatve so po spolu razdeljene v tri velike skupine: moške, ženske in srednje” (SP 2001: §753).

Dla rzeczowników rodzaju męskiego charakterystyczna jest końcówka spółgłoskowa w mianowniku oraz końcówka *-a* w dopełniaczu; jest to pierwsza deklinacja męska typu *korak koraka*. Niektóre rzeczowniki należące do tego typu mają inne zakończenia, mianowicie samogłoskowe, np. *-a, -o, -e, -u*, np.: *ška, Marko, Leo, finale, Milentije, Enescu* (SP 2001: §767). Rzeczowniki, których podstawa kończy się na samogłoskę (nieakcentowaną lub akcentowaną) *-i/-í, -u/-ú, -a/-à, -o/ó, -e/-é* lub (często) na *-r* w toku odmiany rozszerzają temat o *-j*, np.: *abonma abonmaja, tak.si tak.sija* (Toporišič 2004: 280).

Już na tym etapie klasyfikacji rodzajowej analizowanych słów obcych zakończonych na samogłoskę odnotowujemy różnicę: w języku polskim są one rodzaju nijakiego, w języku słoweńskim są rodzaju męskiego. Kolejną różnicą jest kwestia odmiany tych leksemów: zgodnie z zasadami gramatyki słoweńskiej są one odmienne według 1. deklinacji męskiej z rozszerzeniem tematu o *-j*, natomiast w języku polskim w przeważającej większości pozostają nieodmienne.

3 Adaptacja fleksyjna wybranego słownictwa

Dostosowanie w zakresie fleksji poprzedza asymilacja fonetyczna, a następnie utrwalenie zapisu. Tymczasem w języku słoweńskim prawie połowa spośród grupy rzeczowników zakończonych na samogłoskę ma wariantywny zapis (oryginalny i/lub zesłoweńszony). Odpowiedź na pytanie, która forma jest bardziej utrwalona nie jest jednoznaczna¹, a świadczą o tym np. rezultaty wyszukiwań w korpusie GigaFida. Przy części nazw przeważa zapis słoweński (*kari, kuki, mafin, mocarela, tabasko*), przy innych przewaga jest po stronie nazwy oryginalnej (*chardonnay, cheeseburger, fast food, paella, rooibos, smoothie*), przy wielu nazwach wartości są zbliżone (*dressing/dressing, fondi/fondue, karpač/caraccio, maskarpone/mascarpone*) (Stefan 2021). Jest to jeden z czynników, który sprawia, że proces asymilacji tych słów w języku słoweńskim się wydłuża.

3.1 Analiza wybranych rzeczowników

Przy haśle *basmati*² w SNB wskazany typ odmiany to *basmati -ja*, ale według tego paradygmatu rzeczownik ten odmienia się tylko wtedy, kiedy występuje sam. Form innych niż mianownikowa GigaFida podaje tylko kilka, m.in. *Privoščimo si 3 skodelice basmatija ali 4 skodelice katerega koli drugega riža na teden*. Natomiast w zestawieniu *basmati riž* pozostaje nieodmienną przydawką, np. *potrebujemo dve skodelici basmati riža (ali katerega drugega, najbolje nepoliranega), 75 g basmati riža*. Przy nazwie ostrej papryczki oraz przygotowywanej z niej przyprawie obowiązuje zapis *čili -ja*, odnajdujemy przy nim ponad 8200 rezultatów z różnymi formami, np. *ščepec čilija v prabu, Začnimo s soljo in čilijem*. Leksem *basmati* nie został odnotowany w żadnym z analizowanych

¹ Słoweńskie podręczniki ortograficzne zalecają dany zapis, natomiast w różnych źródłach pisanych pojawiają się różne formy zapisu. Różne badania językoznawcze oraz socjolingwistyczne (por. Bizjak, Dobrovoljc 2010, Bańko 2016) pokazują, że w przypadku niektórych nazw przeważa przywiązanie do wersji oryginalnej.

² Przy wyszukiwaniu form odmiennych w korpusie GigaFida wpisywano przede wszystkim formę dopełniacza l. poj.

słowników polskim; KJP podaje jeden przykład: (...) *basmati* - *najszlachetniejszy, ma lekko orzechowy smak.*

Kolejne nazwy otwierają grupę z wariantywnym zapisem³, przyjrzyjmy się niektórym przykładom użycia tego słownictwa w korpusach. W przypadku słoweńskiego *fondi* otrzymujemy prawie 200 rezultatów, np. *Vrbunske testenine s sirovim fondijem*, zaś odmiennych form *fondue* jest tylko kilka, np. *Razlikujemo štiri glavne vrste fondujev, in sicer sirovega, mesnega, azijskega in čokoladnega.* KJP odnotowuje tylko kilka przykładów dla *fondue*, np. *Ovocowe fondue, Jedną z najsmaczniejszych potraw z wołowiny jest sukiyaki, danie typu fondue (...).*

Przykładów ze słoweńskim *kari* jest ponad 2600, np. *1/2 žličke karija v prahu, začnimo s karijem, curry* – nieco ponad 1000, np. *Puranja pečenka z ananasom in curryem, 1 žličko curryja.* W KJP odnajdujemy kilkadziesiąt przykładów form nieodmiennych, np. *W Sydney nie można dostać dobrego curry, Umyj piersi z indyka, natrzyj je solą, pieprzem i curry.*

Więcej rezultatów znajdujemy przy słoweńskim wariacie *kuki* (ponad 100), np. *Kukiji, piškotki ali tudi kolački, Nekoč sem tukaj v Ljubljani pojedel kukije,* natomiast przy oryginalnym *cookie* tylko kilkanaście, np. *Pripravila bi ameriške palačinke, ameriške cookije, ameriško pito, prav zagotovo.* W KJP nie odnotowano przykładu dla kulinarnego znaczenia leksemu *cookie*.

Przy obu wariantach zapisu włoskiego serka *mascarpone* są obecne liczne formy odmienne, np. *500 g maskarponeja, Obogatena z maskarponejem in s parmezanom* lub *0,2 kg mascarponeja, Piškoti, kava in krema z mascarponejem.* KJP odnotowuje tylko pojedyncze przykłady, np. (...) *dodać stopniowo mascarpone i dalej ubijać na gładką puszystą masę.*

W przypadku nazwy przygotowywanego z miksowanych owoców *smoothie* w wersji słoweńskiej jest tylko kilka przykładów, np. *V Ljubljani si tako zelene sokove in smutije že lahko privoščite v lokalu Juice Box na Slovenski cesti, Med tednom uživam v preprostih obrokih iz zelenih kašastih sokov, sadnih smutijev, svežega sadja in solat.* W wersji oryginalnej jest ich kilkadziesiąt, np. *jogurti in smoothiji, nov okus v družini smoothijev.* Formy odmienne są tworzone albo od podstawy, z której odrzuca się *-e*, np. *poskusite s svežimi sokovi in smoothiji, nov okus v družini smoothijev* (ten wariant przeważa), albo poprzez dodanie

³ Przy analizie uwzględniono rezultaty dla obydwu wariantów zapisu.

końcówki do całej nazwy oryginalnej, np. *Zelenemu, modremu in rdečemu smoothieju, ki jih ljubitelji vitaminskih in osvežilnih napitkov zagotovo že dobro poznate, se je sedaj pridružil nov, bel smoothie z okusom ananasa, kokosa in banane*. Ponadto, obok regularnych form typu *veliki tropski sadni smoothie, breskov smoothie* jest też wiele tłumaczonych z języka angielskiego form typu *smoothie ananas*. Dla *smoothie* nie odnotowano żadnego przykładu w KJP.

Różne warianty odmiany w języku słoweńskim odnajdujemy przy nazwie *sommelier*, która (przy zapisie oryginalnym) jest rzeczownikiem rodzaju męskiego zakończonym na *-ri* w toku odmiany ma również rozszerzenie tematu o *-j*, stąd spodziewane formy to np. *Sommelierji zaključili izobraževanje; Se vam zdi, da je nastopila nova generacija sommelierjev?* Natomiast w Gigafidzie występuje wiele form bez rozszerzenia, np. *Medot je predstavil tudi svetovno znanemu francoskemu sommelieru Philipu Faureu Bracu, ki je zelo poznan med slovenskimi sommelieri; o sommelierih ne govorimo*. Przy słoweńskim określeniu znajduje się mniej rezultatów, ale formy odmienne są stosowane konsekwentnie, np. *vinogradniki, someljeji in komercialni degustatorji, To potrjuje umetnost someljejev in parfumerjev*. Rzeczownik *sommelier* jest w języku polskim rodzaju męskiego i odmienia się według paradygmatu męskiego: *sommelier -ra, -rę; -rzy, -rów*. W KJP odnajdujemy dwa przykłady użycia: *Może wystarczą już dobre stosunki z sommelierem szanującego się sklepu winnego (...); W specjalistycznych składach bywają już znający się na rzeczy sommelierzy (...)*.

3.2 Wnioski

Powyższy przegląd pokazuje, że analizowane nowe słownictwo kulinarne jest w języku słoweńskim stosowane powszechnie, nawet w przypadku oryginalnej wersji zapisu. W słoweńskim korpusie znajdują się liczne przykłady ich użycia. W języku polskim niektórych przykładów nie ma w ogóle, tak w słownikach, jak i w korpusie, por. *basmati, smoothie*. Potwierdza się również konsekwentne odmienianie analizowanego słownictwa w języku słoweńskim według paradygmatu męskiego oraz nieodmienianie ich w języku polskim. Różnica ta związana jest z różną klasyfikacją rodzajową w obu językach. Słoweńscy kodyfikatorzy zalecają, aby dostosowywać zapożyczane słownictwo w maksymalnym stopniu. W języku polskim obserwuje się postępującą powoli, ale systematyczną afleksyjność. Rzeczowniki zapożyczone zdecydowanie trudniej adaptują się w zakresie deklinacji w języku polskim, który w historii swojego rozwoju zawsze był językiem bardziej otwartym i tolerancyjnym (Mieczkowska 2003: 119).

4 Podsumowanie

Importacja nowych słów jest stałym procesem zachodzącym w obszarze ciągle ewoluującego systemu językowego. Słownictwo kulinarne jest jednym z obszarów, który podlega regularnym wpływom obcym, współcześnie zwłaszcza z języka angielskiego. Języki polski i słoweński wypracowały własne modele asymilacji słownictwa związanego z szeroko pojętym odżywianiem się.

Adaptacja leksemów zapożyczonych przebiega na kilku poziomach – od fonetycznego i graficznego po przystosowanie składniowe. W języku słoweńskim w procesie adaptacji zwraca uwagę problem wariantywności zapisu wielu leksemów kulinarnych, por. np. *kari/curry*, *smuti/smoothie*. W języku polskim leksemy te najczęściej zachowują zapis oryginalny, por. *curry*, *smoothie*. Kolejną różnicą jest klasyfikacja rodzajowa: w języku słoweńskim rzeczowniki obce zakończone na samogłoskę są rodzaju męskiego, natomiast w języku polskim są rodzaju nijakiego.

Nowe leksemy zostają włączone do odpowiednich paradygmatów drogą adaptacji morfologicznej – za pomocą końcówek bądź elementów słowotwórczych. W języku słoweńskim obserwuje się konsekwentne odmienianie analizowanych leksemów zgodnie z 1. typem deklinacyjnym męskim z rozszerzeniem tematu o *-j*, por. np. *kuki-ija*, *tiramisu*, *-uja*. W języku polskim obce rzeczowniki kulinarne zakończone na samogłoski *-e*, *-i/-y*, *-o*, *-u*, należą do grupy indeklinabiliów, por. np. *chili*, *sushi*, *tofu*. Procesy rozwojowe dotyczące fleksji rzeczowników zapożyczonych przebiegają w języku polskim i słoweńskim różnie i z różnym nasileniem. Nie można powiedzieć, że ich rozwój dobiegł końca, ponieważ język jako twór społeczny ulega nieustannym zmianom.

Literatura

- Miroslaw BAŃKO, 2016: *Nie całkiem obce zapożyczenia wyrazowe w języku polskim i czeskim*. Red. Mirosław Bańko, Diana Svobodova, Joanna Rączaszek-Leonardi, Marcin Tatjewski. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, Helena DOBROVOLJC, 2010: Proces podomačevanja in vprašanje pisanja novejših prevzetih besed. *Jeziškovni zapiski* 16/2, 91–110.
- Hanna DALEWSKA-GREŃ, 2002: *Języki słoweńskie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hanna JADACKA, 2013: *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Borid KERN, 2016: Wpływy obcojęzyczne na współczesny język słoweński. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego* 62, 39–48.
- Marian KUCAŁA, 1978: *Rodzaj gramatyczny w historii polszczyzny*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.

- Piotr KRZYŻANOWSKI, 2013: *Właściwości gramatyczne rzeczowników nieodmiennych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Roman LASKOWSKI, 1998: Kategorie imienne. Liczba. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Red. Renata Grzegorzczkova, Roman Laskowski, Henryk Wróbel. Warszawa. 203-207.
- Andrzej MARKOWSKI, 2018: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Andrzej MARKOWSKI, 1999: *Nony słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Halina MIECZKOWSKA, 2003. *Dynamika rozwoju fleksji nominalnej w ujęciu typologicznym polsko-słowackim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Mirosława SIUCIAK, 2013: Niestabilność fleksyjna rzeczowników zapożyczonych w polszczyźnie dawnej i współczesnej. *Sztuka to rzemiosło. Nauczyć Polski i polskiego*. Red. Jolanta Tambor, Aleksandra Ahtelik. Katowice. 39-48.
- Anna STEFAN, 2021: Problem zapisu wybranych zapożyczeń w języku słoweńskim (na przykładzie słownictwa kulinarnego). *Contributions to the 24th Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav)*, Harrassowitz Verlag. Red. Katarzyna Bednarska, Dorota Kruk, Borislav Popov, Olga Saprikina, Traci Speed, Radosław Tsonev, Aneta Wysocka. [W druku.]
- Jože TOPORIŠIČ, 2004. *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2019: Spol: jezikovni sistem in ideologija. *Slavistena revija* 67, 127–137.
- Zofia ZARON, 2004: *Aspekty funkcjonalne polskiej kategorii rodzaju*. Charakterystyka fleksyjna. Warszawa-Puńsk.

Źródła internetowe

- Bazyl 2020: *Szarlotka, eskalopek i aperitif, czyli o zapożyczeniach francuskich we współczesnej polszczyźnie*. Dostęp 08.10.2021 na <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2015/0624/084302-monica-bazyl-szarlotka-eskalopek-i-aperitif-czyli-o-zapozyczeniach-francuskich-we-wspolczesnej-polszczyznie.pdf>
- Korpus Gigafida*. Dostęp 12.10.2021 na www.gigafida.net
- Korpus Języka Polskiego PWN*. Dostęp 12.10.2021 na <https://sjp.pwn.pl/korpus>
- Poradnia PWN*. Dostęp 12.10.2021 na www.sjp.pwn.pl/poradnia
- SJP, Wielki słownik ortograficzny*. Dostęp 12.10. 2021 na www.sjp.pwn.pl

The Morphological Adaptation of New Loanwords in Polish and Slovenian Languages

Today, there is a tendency to subject culture and language to strong foreign influences. This impact is related to natural international and intercultural contacts and penetrates all levels of communication. Importing new words is a constant process taking place in the area of an ever-evolving language system. The Polish and Slovenian languages have their own models for the assimilation of borrowed vocabulary.

The issue of borrowing words covers many different issues. The assimilation of borrowed linguistic units takes place in many ways, and the degree of assimilation depends on the fulfillment of certain conditions. These conditions include, among others: pronunciation and orthography, the development of extrusive forms (variation in the full or partial paradigm), derivative abilities and syntactic activity. Thus, the adaptation of borrowed lexemes takes place on several levels - from phonetic and graphic levels to syntactic adaptation. New lexemes are included in the appropriate paradigms by morphological adaptation - by means of endings or word-forming elements.

One of the elements of morphological adaptation of borrowed lexemes is determining their grammatical gender. The gender category is a nominal category closely related to the case category, since the determination of the grammatical gender determines the inflection paradigm. The aim of this

article is to show selected problems in the process of assimilation of new foreign vocabulary to Polish and Slovenian grammar rules and to indicate possible differences and similarities in this respect in both languages. A group of foreign nouns ending in a vowel was analyzed, cf. e.g., slov. *smoothie/smuti*, *kari/curry*, pol. *smoothie*, *curry*. In the Slovenian language, there is a large group of foreign nouns ending in a vowel with variation in spelling. In Polish, these lexemes usually retain the original notation. Another difference is the generic classification: in Slovenian, foreign nouns ending in a vowel are masculine, while in Polish, they are neutral.

In the Slovenian language, a consistent inflection of the analyzed lexemes according to the 1st masculine declension type with the topic extension with *-j* is observed, cf. e.g., *kuki -ija*, *tiramisu, -uja*. In Polish, foreign culinary nouns ending with the vowels *-e, -i // -y, -o, -u* belong to the group of non-inflection nouns, e.g., *chili, sushi, tofu*. The developmental processes of inflective borrowed nouns vary in Polish and Slovenian with varying degrees of intensity. It cannot be said that their development has come to an end, because language, as a social creation, is constantly changing.